

Особено мнение на съдията Годор Годоров

Според чл.90а и чл.91а ЗН нямат действие продажбата на наследство и отказът от наследство, извършени след одържавяване или включване в трудовокооперативни земеделски стопанства на имоти, собствеността върху които се възстановява (цитирането не е пълно – Т.Т.).

Няма да обсъждам хипотезата на продажба на наследство или отказ от наследство на **одържавен** имот. Като собственик на одържавен имот може да се легитимира само държавата, а как държавата продава наследство или се отказва от наследство “след одържавяването” на имота, ми е трудно да си представя. Затова ще се спра само на продажбата на наследство, съответно на отказ от наследство, което съдържа включени в ТКЗС имоти. Самото обстоятелство, че се уреждат тези хипотези, съдържа признанието, че лицата, които са извършили продажбата (отказа), имат качеството на наследници, другояче казано, са собственици на имотите.

Мисля, че искането е основателно по отношение на включените в трудовокооперативни земеделски стопанства имоти. Съображенията ми за това са следните:

Една значителна част от българските граждани *de jure* никога не са губили своето право на собственост върху определени категории селскостопански земи. Това са земите, включени в трудовокооперативните земеделски стопанства (ТКЗС). Тези стопанства съществуват до началото на реституционния процес и тяхното прекратяване става едва с § 12 от преходните и заключителните разпоредби на Закона за собствеността и ползването на земеделските земи (ДВ, бр.28 от 1992 г.).

Основната уредба на имотите, включени в ТКЗС, се съдържа в Примерния устав на ТКЗС от 1968 г. (ДВ, бр.83 от 1968 г., по-нататък за краткост цитиран като ПУ). Този акт е действащо право и надлежно прилаган от българските съдилища до ликвидирането на ТКЗС със ЗСПЗЗ.

Съгласно чл.10, ал.1 ПУ “Внесената в кооперативното стопанство земя за общо ползване остава **собственост** на лицата, които са я притежавали...” (така и чл.4 от предходния Примерен устав на ТКЗС от 1951 г.). Внесената в ТКЗС земя е **две категории** – земя извън регулационния план на селището и земя в регулационния план (чертите на селището).

Вносителите запазват своето право на собственост и върху двете категории земя. Извън всяко съмнение е правото на собственост върху земята в чертите на селището. Собственикът може да се разпорежда с нея, включително като прехвърля правото на собственост върху нея съгласно общите правила на действащото гражданско право.

Вносителите запазват правото си на собственост и върху земята извън регулационния план. Правото им на разпореждане с тази земя е ограничено, но не и напълно отнето – например могат да прехвърлят своето право на собственост на трудовокооперативното земеделско стопанство. От гледна точка на действащото право няма съмнение, че титуляри на правото на собственост (**собственици**) са лицата, внесли съответните имоти в ТКЗС.

Законът запазва **правото на наследяване** върху внесените в ТКЗС земи. Наследниците-кооператори придобиват правото на собственост върху наследената земя. Отделно са уредени случаите, когато в кръга на наследниците (по закон или по завещание) е включено лице, което не е кооператор. Според чл.10, ал. посл. ПУ “При наследяване на внесени в ТКЗС земи наследникът, ако не е кооператор, получава равностойна на внесената от наследодателя земя в съответствие с дела му при условие, че се занимава със земеделие”.

В чл.71 от Закона за наследството (ЗН), отменен едва с приемането на оспорените разпоредби (ДВ, бр.60 от 1992 г.), изрично се урежда начинът на наследяване на “недвижими имоти, внесени в ТКЗС”.

Създаването на реституционното законодателство има за изходна предпоставка признаването на **наличието на право на собственост** на лицата върху внесените от тях в ТКЗС земи и признатото от закона право на наследяване върху тези земи.

Това безспорно личи и от волята на законодателя, изрично изразена в дебатите по приемането на ЗСПЗЗ. Както се вижда от дебатите по приемането на закона, конституционният законодател признава, че правото на собственост върху внесените в ТКЗС земи никога не е отнето. Това налага първоначалната редакция на чл.10, ал.1 ЗСПЗЗ, която е гласяла “Възстановява се правото на собственост...”, да се замени на второ четене с израза “Възстановяват се правата на собствениците...”(Стенограма от 98-то заседание на Великото народно събрание от 20.02.1991 г., Стенографски дневници 1990-1991, с. 83 – 99).

Така изразената воля на Великото народно събрание се основава не на филологически или теоретични спекулации, а на признаване на обективно съществуващото положение и изричната правна уредба. Тази уредба действа до приемането на ЗСПЗЗ – ДВ, бр.17 от 1 март 1991 г. По отношение на правото на наследяване тя действа и след това, до отмяната на чл.71 ЗН през 1992 г.

Ето защо за внесените в ТКЗС имоти действието на реституционния закон се ограничава единствено до възстановяване на правото на собственост в **пълен обем**, до отпадане на ограниченията, наложени от предишното законодателство.

Това не означава обаче, че преди реституционното законодателство не са извършвани сделки с внесените имоти. Тъкмо обратното, такива сделки с имоти в чертите на селищата са извършвани, включително продажби на наследство и откази от наследство. По делото няма данни, но си позволявам да допусна, че хиляди откази от наследство са правени от мигриралите в градовете български граждани. Това е била най-удобната правна форма за преминаване на внесените в ТКЗС имоти в собственост на останалите да живеят на село брат или сестра, които запазват качеството си на член-кооператори.

Следователно, ако се приеме, че разпоредбите на чл.90а и чл.91а ЗН се прилагат за тези сделки, то следва, че с обратна сила се намаляват уголемените вследствие на отказа дялове или се отнемат придобитите от продажба на наследство имоти, внесени в ТКЗС. **Преуреждат се вече уредени граждански правоотношения.** Увреждат се интересите на добросъвестни български граждани, придобили имоти в съответствие с действащото право. Противоречието с чл.17, ал.3 от Конституцията (“Частната собственост е неприкосновена”) е очевидно.

Опитът да се обоснове отхвърлянето на искането с “новооткритото наследство” по смисъла на чл.91а ЗН според мен е неубедителен.

Разбирането, че е конституционносъобразно законодателят да създаде “отделен обект за наследяване, за който ще се прилагат специално създадени правила...” не може да се противопостави на защитата на правото на собственост. Би могло да се разсъждава за това, дали законодателят може да създава такъв “обект” за в бъдеще. Недопустимо е обаче създаването на този “обект” от вече съществуваща собственост чрез преуреждане на уредени граждански правоотношения.

Тезата за “новооткритото наследство” е неприложима за земеделските земи, внесени в ТКЗС, тъй като не може да опровергае, че тези земи **вече** са били законово признат “обект за наследяване” и собствениците им може **вече** да са се разпоредили с тях. Да се твърди, че внесените в ТКЗС земеделски земи са “новооткрито наследство”, което възниква като обект на наследяване едва с приемането на реституционните

законали, е юридически абсурд при действието на посочените по-горе норми и изрично казаното от самите създатели на реституционните закони в цитираните стенограми. Освен това тази теза не дава отговор на въпроса за защитата на правото на собственост на добросъвестните приобретатели.

По мое мнение, отхвърлянето на искането в случая освен че нарушава правото на собственост и правото на наследяване, съдържа няколко **принципно неприемливи положения**, недопустими за практиката на който и да е конституционен съд:

1. Допуска се намесата на законодателя с **обратна сила** в добросъвестно и законосъобразно уредени граждански правоотношения, като по този начин се застрашава сигурността на гражданския обмен и доверието в закона;

2. При неясни критерии и липса на аргументи се признава законодателна защита и се дава **предимство на интересите** на продавача на наследство, съответно на направилния отказ наследник, без да се отчитат интересите на добросъвестните приобретатели. Така се поставя под съмнение и принципът на равенството пред закона;

3. По същество се **отрича правото на собственост** върху внесените в ТКЗС земи, съответно възможността собствениците (наследниците) да се разпореждат с тях чрез продажба на наследство или отказ от наследство. Впрочем дори т.н. “тоталитарно” законодателство не посмя юридически да отрече това право на собственост;

4. Неаргументирано и безсмислено от моя гледна точка се **отрича досегашната практика** на Конституционния съд, който последователно е поддържал, че правото на собственост върху внесените в ТКЗС земи “не е губено” (РКС № 7 по к.д. № 9/95 г. – ДВ, бр.59 от 1995 г.; изрично така РКС № 8 по к.д. № 12/1995 г.- ДВ, бр.59 от 1995 г. - “Законът за собствеността и ползването на земеделските земи възстановява правата на собствениците, които не са преставали да бъдат такива и никога не са загубвали своята собственост...”; особено РКС № 4 по к.д. № 32/1995 г., ДВ, бр.21 от 1996 г. - сега не е ясно защо според съда завещанието, което има за предмет внесени в ТКЗС имоти, има действие, а отказът на наследника няма действие).

Ето защо смятам, че по двете оспорени разпоредби съдът следваше да уважи искането в частта относно имотите, “включени в трудовокооперативни земеделски стопанства”. Поради изложените съображения оставам на особено мнение.